

Současná březinologie

EMIL ČERNÝ

Komeniologie je snad u nás nejstarším odvětvím vědy zabývající se studiem osobností v celém rozsahu jejího vývoje i působení a řadí se k mezinárodně pěstované christologii aj. Tato skutečnost podporuje použití termínu březinologie již tím, že jeho význam pro náš národ komeniologii i převyšuje. Navíc též tím, že březinologie vznikla již za života Otokara Březiny přičiněním J. Demla, F. X. Šaldy, E. Chalupného aj. a rozvíjena byla do šíře i hloubi po Březinově skonu zvláště M. Hýskem, E. Lakomou, O. Králíkem, J. Zikou a mnoha dalšími. Tato tradice je udržována v současnosti zejména literárními vědci, ale též ojedinělými publicisty z jiných vědních oborů a příležitostními projevy, jimž poskytuje prostor i tato revue (např. V. Spousta). Záštitou březinologie je Společnost Otokara Březiny se sídlem v Jaroměřicích nad Rokytnou a také nově vzniklé pobočky v Brně a v Praze. Společnost O. Březiny uspořádala v uplynulých letech dvě symposia věnovaná březinologii a chystá další vědecké sympozium jakož i recitační soutěž mladých z české poezie, jakýsi doplněk sympozií. Společnost O. Březiny uděluje svým členům a zasloužilým březinologům pamětní medaile O. Březiny v základním kovu, stříbrené a zlatené. Činnost Společnosti tedy vcelku odpovídá standardu jiných četných společností u nás. Společnost Otokara Březiny pečuje též o tři muzea Otokara Březiny (v Jaroměřicích, Nové Říši a Počátkách) podle svých možností.

Ze současných březinologů, kteří publikují průběžně a obohacují tuto problematiku rozsáhlejšími studiemi, o nichž zde bude zmínka, všimneme si čelného představitele Petra Holmana, Miroslava Červenku a Josefa Vojvodíka, jehož kontroverzní spis si vzhledem k neobvyklému východisku zaslouží podrobnějšího komentáře.

PhDr. Petr Holman se věnuje březinologii desítky let a jeho činnost, zejména editorská, obohatila tento obor o objevná díla, o materiály, které byly utajovány jednak soukromníky, jednak byly zapomenuty a zpřeházeny v místních archivech. Vrcholem editorského úsilí P. Holmana je souborná *Korespondence Otokara Březiny*, sestávající téměř ze 2000 dopisů chronologicky seřazených a doprovázených stručným, ale výstižným a nepostradatelným komentářem objasňujícím různé okolnosti jejich vzniku, identitu adresátů atd. Rozsáhlý jmenný rejstřík, četné dodatky, přínosná, namnoze málo známá či nepublikovaná obrazová dokumentace dokládají dosud nedocenené téměř třicetileté obrovské úsilí badatele. Zdůrazňuji, že *Korespondence Otokara Březiny* je nejlepším úvodem k porozumění jeho poezie i esejům. K ní se řadí rovněž jedinečné editorské perly, jako jsou *Úlomky hovorů Otokara Březiny* od E. Lakomé, jež jsou podle všeho doplněny a autorizovány Březinou v době, kdy se publikačně odmlčel, se záměrem zveřejnit je až po jeho smrti. K podobnému názoru dospěli i jiní březinovsky erudovaní ctitelé Otokara Březiny,

zejména s ohledem na ne zcela jistou skutečnost, že „hovory“ byly vedeny na schůzkách v atmosféře vyššího milostného citu, který si (až na krátkodobé zakolísání) podržel svou intenzitu až do předčasné Březinovy smrti. Písemné projevy dokumentující Březinův citový vztah k E. Lakomé, jeho skutečné lásce (tedy nikoliv k A. Pamrové, jež se v březinovské literatuře místy i dosud takto prezentuje) editoval P. Holman v ojedinelé svého druhu publikaci *Jediný život jediná láska* v r. 1999, jež představuje objektivní materiál k posouzení Březinových vztahů k ženám. Nadmíru záslužná je i edice s titulem: *F. Jech; U Březiny* v r. 2001, což jsou záznamy hovorů F. Jecha s Otokarem Březinou v letech 1920 až 1929, odlišné od zmíněných *Úlomků hovorů Otokara Březiny* od E. Lakomé tím, že zde možná autorizace záznamů O. Březinou je málo pravděpodobná a sám autor, F. Jech, si nenárokují přesnost reprodukce. Nebýt P. Holmana patrně dodnes by tyto materiály téměř pohozené v jakémsi skladišti čelily nejisté budoucnosti a možnému zničení. Umožňují však pochopit vývoj a završení Březinovy filozofie. Uvádím jen část rozsáhlé březinologické publikační aktivity P. Holmana, jež neustává, takže se máme na co těšit, zejména na jeho „Březiniány“.

Přínosné příspěvky k březinologii však přinášejí i profesionálně neangažovaní autoři jako D. Ž. Bor, jehož kniha *Dítě andělů* z roku 2000 s podtitulem *Otokar Březina – život jako dílo* je rovněž vynikajícím úvodem k porozumění tvorbě Otokara Březiny. D. Ž. Bor zdůrazňuje, že Březina sice z dekadentů vyšel, ale měl k nim výhrady a nenásledoval je ani ve svém literárním vývoji. Dalším současným významným činitelem březinologie se širokým záběrem je Miroslav Červenka, jehož *Březinovské studie*, vzniklé „fascinací neuchopitelností Březinovy osobnosti“, pokračovaly od šedesátých let minulého století do roku 1999. Za tuto publikaci vděčíme dědicům M. Červenky a jako editoru i povolanému hodnotiteli P. Holmanovi. *Březinovské studie* se zabývají jeho veršem, prózou, výkladem Březinovy druhé básnické sbírky *Svítání na západě* (zvl. básni *Modlitba za nepřátele*, které si M. Červenka velmi vážil).

Další aktuálně publikující bohemista J. Vojvodík do březinologie spíše jen zašel v rámci své široce rozklenuté odbornosti a zůstavil pozoruhodnou, netradiční publikaci vydanou s podporou Akademie věd České republiky v r. 2004. Její název *Od estetismu k eschatonu* je doplněn podtitulem *Modely světa a existence v lyrickém díle Otokara Březiny. Rekonstrukce symbolických paradigmat*.

Studie je rámcově podobná monografií O. Králíka z r. 1948, vychází však z doktríny starších autorů německých, tzv. tartuské školy s postuláty hermeneutického bádání v oblasti pozdně antické (resp. ranně křesťanské) a z biblické mytologie tzv. marburské školy. S tímto předznamenáním buduje J. Vojvodík „nový mytopoeticky fundovaný interpretační model“. Záměrem a předmětem jeho studie je „zkoumání a rozbor motivické sémantiky Březinova lyrického díla v jeho vývojové dynamice se zvláštním zřetelem k mytopoetickým aspektům estetické konstituce básnických textů“.

Po formální stránce splňuje publikace nároky na vysokou odbornou úroveň a stylistickou brilanci, obsahem však prolínají dosti četné diskutabilní i mylné představy o osobnosti a literátu Otokaru Březinovi, jež jeho dílo i osobnost deformují, ba degradují. Uvedu alespoň některé z nich.

J. Vojvodík nevzal do úvahy vztah Otokara Březiny k čtenáři své lyriky. Víme z *Korespondence*, že v dopise z r. 1896 adresovaném S. Bouškovi si Březina nárokuje **tvůrčí spoluúčast čtenáře**, aby však v závěru svého života zdůrazňoval moment zachvění, jež jeho lyrika vyvolá v duši čtenáře. Interpretaci básní nepovažuje již za významnou, ba má ji za nevhodnou. Dále uniklo Vojvodíkovi, že Březinova lyrika je již od počátečního dekadentního vstupu bojovná, že sice představuje to, co ostatně cítí každý vnímavý čtenář a nakonec my všichni, že Země není příliš příznivá existenci člověka a – jak to Březina zdůraznil později v jedné z esejí –, že dosud pracuje proti sjednocení duchů, že je jakýmsi kosmickým otrokářem, pod nímž je lidstvo nuceno tvrdě a za nemalých obětí vybojovávat si se živly svůj existenční nárok; že musí vzdorovat jhu své genetické výbavy, dočasnosti individuálního bytí, kdy duch se víceméně chaoticky pohybuje v dynamickém buněčném uskupení těla od jeho vzniku k zániku udržovaného směnou látek s přírodou. Otokar Březina se trvale přírodovědně vzdělával a jeho lyrika je na první pohled tomu poplatná, takže mytopoetika a biblická mytologie marburské školy je zde podružná. J. Vojvodík se vydal k O. Březinovi neschůdnou cestou a oficiální religiozita Březinovy lyriky je spíše slupkou, oparem, danými chudostí výraziva k vyjádření dosud neprobádaných duševních stavů, v nichž může oscilovat normální, disponovaný jedinec. „Nejvyšší“ Otokara Březiny není identický se žádným bohem známých církví a groteskně ne-li absurdně vyznívá ztotožnění „Nejvyššího“, jenž figuruje ve sbírce *Větry od pólů* s trojjediným křesťanským Bohem, jehož trojjedinnost má mít podle Vojvodíka sexuální podklad.

Mám za to, že závěrečná sedmá kapitola nazvaná *Výhledy: psychologika Březinova tvůrčího vývoje* je jakýmsi souhrnem, v němž vynikají zvláštnosti Vojvodíkova přístupu k osobnosti i dílu Otokara Březiny. Vojvodík nemá lékařskou erudici, přitom však si troufá posuzovat Březinu jako psychopata (schizotypie), homosexuála (jako by nevěděl o vztahu O. Březina – E. Lakomá a jako by nebyl v takovém případě povinen jmenovitě označit sexuálního partnera). Navíc J. Vojvodík několikrát v knize vyzdvihuje Březinovu neschopnost navázat partnerský vztah; takovými postřehy se dostává z oblasti vědy na pavlač. Volba básní, které Vojvodík interpretuje v rámci daného předznamenání, zdaleka nevystihuje Březinovu genialitu a je jen s podivem, že Vojvodík neinterpretoval báseň Kolozpěv srdcí, že patrně nedočel závěrečnou báseň knihy *Země – Šla životem tvým smrt*, kde religiozita nijak nedomínuje a „Nejvyšší“ se vytratil. Čtvrtá kniha lyriky *Stavitelé chrámů* byla Březinovi nejbližší; snad proto jí věnoval J. Vojvodík tak málo svého textu? Stylistická bravura, zahlcení odbornými termíny nejednou víceznačnými by jistě byly ponoukly recenzenta, který této knize velmi chybí, aby autoru připomněl, že použité odborné termíny by měl v úvodní stati definovat asi podobně, jako je

zvykem takto uvést seznam zkratk ve vědeckých publikacích. Jinou možností je věcný rejstřík, kde by měly figurovat termíny jako „religiozita“, „spiritualita“, které J. Vojvodík rozlišuje spíše jen náznaky. O. Březina patřil ke spirituálům, nebyl religionistou závislým na dogmatech, která od sebe oddělují často až k nenávisti či ke zničení jinověrců. Spiritualita je již dávněji a s větší intenzitou v současnosti uznávaná a doporučována lékaři jako léčebný proces se zřetelně prokázaným pozitivním vlivem na zdraví. Patří sem relaxační a meditační techniky – jóga, psychoterapie atd.

Formálně je tedy kniha J. Vojvodíka téměř bez kazu, obsah však připomíná líčení situace, jež nastala při vzniku kosmu po velkém třesku, kde Vojvodík zápolí s přemírou poznatků, dohadů a smyšlenek, aby je vtěsnal do šablony, která má vypoodobnit Otokara Březinu. Četné hlušivé či oslnivé zkratky vytvářejí pro čtenáře těžko snesitelnou atmosféru zahoustlou přemírou nejednoznačných odborných termínů.

Závěrečná citace J. Vojvodíka z básně Stráž nad mrtvými má ilustrovat „základní intence celého Březinova díla a být navzdory všem krizím, bolestem a zoufalství osamocení hlavní impetus jeho bytí ve světě“.

Můžeme dodat, že tento závěr je současně hlavním omylem J. Vojvodíka, jenž nedokázal zhodnotit a odlišovat životní běh Otokara Březiny básníka a Otokara Březiny občana. Občan Otokar Březina je pro J. Vojvodíka jen zamaskovaný básník celoživotně vrávorající kolem propadliště psychopatie.

Pokud se málo březinovsky informovaný čtenář, zejména vysokoškolský student, nechá zaslepit touto publikací, v níž je Otokar Březina odsunut již v úvodu do „uzavřené umělecké a kulturní epochy“ jakožto „pečlivě mumifikovaný klasik“, pak bych ještě zopakoval, že existuje Společnost Otokara Březiny, že máme tři Muzea Otokara Březiny, že k jeho ctitelům nepatřili jen osobnosti jako F. X. Šalda, Arne Novák, E. Chalupný, ale i V. Nezval, v jehož básni figuruje Otokar Březina jako král básníků. Je ovšem možné, že J. Vojvodík, až se snad po čase k Otokaru Březinovi vrátí jinou cestou, prožre podobně jako J. Durych.

Mladé ctitele Otokara Březiny nemusí odrazovat jeho výrok z r. 1914: „Mým dílům se neporozumí čtením, k těm se dochází životem.“ Spíše platí: „Moje básně jsou jako území, kde je poklad, který se musí hledat.“ (1923)

Literatura u autora.